

MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRLÜĞÜ-İ UMUMİYESİ'NİN AÇIK KAYNAK VE KAPALI KAYNAK İSTİHBARATI ÇALIŞMALARI

OPEN SOURCE INTELLIGENCE AND CLOSED/COVERT SOURCE INTELLIGENCE ACTIVITIES OF GENERAL DIRECTORATE OF PRESS AND INTELLIGENCE

Aykut ÇAĞLAK*

Geliş Tarihi/Received:19.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted:14.03.2023

ÇAĞLAK, Aykut, (2023), "Matbuat Ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi'nin Açık Kaynak Ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları", Belgi Dergisi, S.26, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2023/II, ss. 25-43.

Öz

Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi, Milli Mücadele dönemi istihbarat çalışmalarına genellikle propaganda alanındaki faaliyetleriyle katkı yapmıştır. Ancak bunun yanında haber toplama faaliyetleri de Müdürlüğü'nin Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Haber toplama teknik anlamda, istihbarat üretim sürecinin önemli aşamalarından biridir. Bu çalışma, Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi'nin Milli Mücadele döneminde haber toplama faaliyetleri kapsamında icra ettiği açık kaynak istihbaratı ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmalarıyla Milli Mücadele döneminde istihbarat üretimine ne şekilde ve hangi konularda katkı yaptığını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, ağırlıklı olarak arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. Arşiv belgeleri analiz edildiğinde Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi'nin Milli Mücadele döneminde topladığı haber ve bilgilerin, kurumlararası haber ve bilgi iletim ağına dâhil olduğu ve akabinde bu haber ve bilgilerin başta Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (EHUR) yani Türk Genelkurmayı olmak üzere ilgili resmî kurum, kuruluş ya da makamlara dağıtımının sağlandığı görülmektedir. Müdürlüğü'nin topladığı haberlerin önemli bir bölümünün, gazete ve dergi gibi açık kaynaklardan elde edildiği tespit edilmiştir. Ancak bazı arşiv belgelerinde Müdürlüğü'nin haber kaynağının ve bu kaynağın haberi ne şekilde ve nereden elde ettiğinin belirtilmediğine, kaynağın gizli tutulduğuna şahit olunmuştur. Bu da doğal olarak, Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi'nin açık kaynak istihbaratı yanında kapalı kaynak istihbaratı çalışmaları da yaptığını göstermektedir. Müdürlüğü'nin bu çalışmalar sonucunda erişim sağladığı haber ve bilgilerin Türk siyasi karar alıcıları için oldukça kullanışlı veriler olduğunu da önemle vurgulamak gerekir. Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi, Milli Mücadele dönemindeki açık kaynak istihbaratı ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmalarıyla gerek teknik anlamda istihbarat üretim sürecine gerekse de Türk istihbarat sistematığının Milli Mücadele sürecindeki genel işleyişine güçlü bir şekilde eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, İstihbarat, Propaganda, Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü-İ Umumiyesi, Açık Kaynak istihbaratı, Kapalı kaynak istihbaratı.

* Dr., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, aykut979@yahoo.com, (<https://orcid.org/0000-0001-5843-7422>).

Abstract

General Directorate of Press and Intelligence contributed to the intelligence activities of the Turkish National Struggle period, generally with its activities in the field of propaganda. However, intelligence gathering activities also created an important part of the activities of the Directorate. Intelligence gathering, technically speaking, is one of the important stages of the intelligence production cycle. This study aims to explain how and on which subjects the General Directorate of Press and Intelligence contributed to the production of intelligence during the Turkish National Struggle with its open source intelligence (OSINT) and closed/covert source intelligence (CSINT) activities carried out within the extent of intelligence gathering activities during the National Struggle. For this purpose, archival documents were mainly used in the study. When the archive documents are analyzed, it is seen that the intelligence gathered by the General Directorate of Press and Intelligence during the Turkish National Struggle was involved in the inter-institutional intelligence transmission network, and then this intelligence was delivered to the relevant governmental institutions, organizations or seats, especially to the Turkish General Staff (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti - EHUR). It has been determined that a significant part of intelligence gathered by the Directorate was obtained from open sources such as newspapers and journals. However, in some archive documents, it was witnessed that the source of the intelligence of the Directorate and how and where this source gathered intelligence are not specified, and the source is kept secret. This naturally shows that the General Directorate of Press and Intelligence carried out closed/covert source intelligence activities as well as open source intelligence. It should also be emphasized that the intelligence accessed by the Directorate as a result of these activities were very useful data for Turkish political decision-makers. General Directorate of Press and Intelligence had been strongly integrated into both the technical intelligence production process and the general functioning of the Turkish intelligence system in the National Struggle with its open source intelligence and closed/covert source intelligence activities.

Keywords: *Turkish National Struggle, Intelligence, Propaganda, General Directorate of Press and Intelligence, Open Source Intelligence (OSINT), Closed/Covert Source Intelligence (CSINT).*

GİRİŞ

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, propaganda çalışmalarını Nasihat Heyetleri, İrşad Encümeni, İrşad Heyetleri ve Anadolu Ajansı gibi oluşumlarla sistemli bir şekilde yürütmeye başlayan Türklerin, Milli Mücadele döneminde sahaya sürdüğü en önemli propaganda yapılanmalarından biridir. Müdüriyet, “*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun*” ile 7 Haziran 1920’de kurulmuştur.¹ Bu kanunla, iç ve dış yayınlarla ilgili işler, istihbarat, halkı uyarma ve aydınlatma görevleri, İcra Riyaseti’ne bağlı olan Matbuat ve *İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*’ne verilmiştir. Kanuna göre Müdüriyet, Vekiller Heyeti’nin bütün olanaklarından yararlanacak ve Müdüriyet’in yaptığı tüm harcamalar İcra Reisi’nin onayı ile Genel Müdür tarafından yapılacaktır.² Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin görevlerini yerine getirebilmesi için belirli bir kadro ve bütçesi bulunacaktır. Müdüriyet, yalnız basın yayın işlerinin bağlı olduğu bir teşkilat olmakla kalmamış, istihbarat ve propaganda gibi son derece önemli işleri de yükümlenen bir merci durumuna gelmiştir.³

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, kurulduğu tarihten itibaren Mustafa Kemal Paşa’nın açık desteğini arkasına almış ve özellikle de Hamdullah Suphi Tanrıöver, Muhittin Birgen, Ahmet Ağaoğlu ve Zekeriya Sertel gibi basın yayın alanında tecrübeli isimlerin genel müdürlükleri döneminde Müdüriyet’in kurumsal kapasite ve performansı daha da gelişmiştir.⁴ *Müdüriyet*, Muhittin Birgen’in genel müdürlüğü döneminde, 25 Aralık 1920 tarih ve 79 numaralı yasayla Hariciye Vekâleti’ne bağlanmış ve faaliyetlerini söz konusu tarihten itibaren bu Vekâlet’e bağlı bir kuruluş olarak devam ettirmeye başlamıştır.⁵ Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin Hariciye Vekâleti’ne bağlı olduğu dönemde Müdüriyet kadrosundaki işbölümünün Ahmed Ağaoğlu’nun genel müdürlüğü sürecinde tam olarak oturmuş olduğu ve görevlerin; “Ankara”, “Taşra” ve “Hariç” olmak üzere üç temel kısımda icra edildiği görülmektedir. “Ankara kısmı”nın başlıca görevi dâhili matbuatı ve efkârı beslemek ve idare etmektir. Müdüriyet’e bağlı olan Anadolu Ajansı da bu kısımdadır. Müdüriyet’in elinde iki neşriyat vasıtası vardır: Telgraf ve kitap neşriyatı. Telgrafla; İstanbul, Zonguldak, Adana, İzmit ve Kars’taki ajanslardan ya da yabancı matbuat ve yabancı ajanslardan alınan bilgilerin işe yarar olanları yayınlanmaktadır. Kitap neşriyatı ise çıkarılan risalelerdir. Bu risalelerin önemli bir kısmını yabancı matbuattan derlenen özetler oluşturmaktadır.⁶

1 ATASE, *İSH-14*, K: 974, G: 3; 7 Haziran 1920 (07/06/1336); Server R. İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943, s. 219; İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı’nda Türk Basını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s. 42.

2 Server R. İskit, *Türkiye’de Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1939, s. 221-222.

3 Öztoprak, *a.g.e.*, s. 43.

4 Aykut Çağlak, “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Genel Müdürleri (1920-1931)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 71, Yıl 2022, s. 85, 87, 102.

5 İskit, *Türkiye’de Matbuat Rejimleri*, s. 223; Zeliha Hepkon, *Kemalist İdeolojinin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi (1920-1931)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 151; Sevcan Başboğa, *Anadolu Ajansı (1920-1922)*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. vi. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Hariciye Vekâleti’ne bağlanmadan önce Meclis’te Müdüriyet’in Dâhiliye Vekâleti’ne mi yoksa Hariciye Vekâleti’ne mi bağlanmasının daha uygun olacağına dair tartışmalar yaşanmış, Bursa Mebusu Emin Bey, Kastamonu Mebusu Suad Bey ve Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey gibi isimler Müdüriyet’in Dâhiliye Vekâleti’ne bağlanmasını savunurken, Dâhiliye Vekâleti Vekili Dr. Adnan Bey Müdüriyet’in esas itibarıyla Hariciye Vekâleti’ne bağlanmasının daha uygun olacağını savunmuş ve sonuç olarak Adnan Bey’in teklifi TBMM’de kabul edilerek kanunlaşmıştır. Aykut Çağlak, “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin Milli Mücadele’de Oynadığı Rol”, *Teşkilat-ı Mahsusa’nın 100. Yılında Türk İstihbaratı* içinde (87-134), Kripto Yayınları, Ankara, 2017, s. 109.

6 İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, s. 237.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, bilgi toplama faaliyetleri kapsamında özellikle de iç haber almaya önem vermiş, İstanbul'daki siyasi gelişmeleri yakından takip etmiş, İstanbul'daki Milli Mücadele karşıtlarının olumsuz propagandasının önüne geçmek amacıyla olumsuz propaganda içeren yayınlara sansür uygulamış, yurt içinde güvenlik soruşturmaları yürütmüş, bu faaliyetlerinin yanında, yurt dışında Milli Mücadele yanlısı propaganda yayınlarının çıkmasını sağlamıştır.⁷

İstihbarat, iç ve dış yayınlar gibi geniş bir sorumluluk alanına sahip olması, Müdüriyet'i açık kaynak istihbaratı ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmaları yapmaya yönelten temel faktör olmuştur. İstihbarat toplama faaliyetleri haber ve bilginin kaynağına göre, açık kaynak istihbaratı ve *kapalı (gizli) kaynak istihbaratı* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gazeteler, radyolar, dergiler ve broşürler⁸ gibi kamuya açık, erişimi kolay kaynaklardan haber ve bilgi toplanarak icra edilen istihbarat faaliyetlerine *açık kaynak istihbaratı*; korunan, kamuya açık olmayan ve erişimi zor olan kaynaklardan gizli yöntem ve araçlarla, özel gayretlerle haber ve bilgi toplanarak icra edilen istihbarat faaliyetlerine ise *kapalı kaynak istihbaratı* adı verilmektedir.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Milli Mücadele dönemindeki haber toplama çalışmaları hem açık kaynak istihbaratı hem de kapalı kaynak istihbaratı faaliyetlerinin icrasıyla gerçekleştirilmiştir. Müdüriyet'in topladığı haberlerin önemli bir bölümü gazete ve dergi gibi açık kaynaklardan elde edilmiştir, dolayısıyla kaynağı bellidir. Ancak bazı belgelerde haberin kaynağının belirtilmediği tespit edilmiştir. Bu da doğal olarak bizi, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin açık kaynak istihbaratı yanında kapalı kaynak istihbaratı çalışmaları içerisinde de yer aldığı sonucuna götürmektedir.

Milli Mücadele döneminde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin topladığı haber ve bilgiler, ilgili kurum, kuruluş ya da makamlara iletilmek suretiyle kurumlararası haber ve bilgi iletim ağına dâhil olmuş, Müdüriyet böylece haber toplama ve dağıtım çalışmalarıyla, Türk istihbarat çarkının Milli Mücadele dönemindeki işleyişinde önemli dişlilerden biri olarak hizmet etmiştir. *Haber toplama* çalışmalarının *istihbarat üretiminin* en önemli aşamalarından biri olduğunu da burada önemle vurgulamak gerekir.

Bu çalışmada, Milli Mücadele döneminde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin açık kaynak istihbaratı ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmalarıyla ne gibi haber ve bilgiler topladığı ve bu haber ve bilgilerin dağıtımının nasıl ve hangi birimlere yapıldığının açıklanması amaçlanmaktadır. Konuya ilişkin olarak tespit edilebilen arşiv belgeleri, yapılan incelemenin temel dayanaklarını oluşturmaktadır.

Arşiv belgeleri Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin (EHUR) yani Türk Genelkurmayı'nın, Milli Mücadele dönemi istihbarat faaliyetlerinin organizasyonunda merkezî bir rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır. Haber ve bilgi akışının yönü Türk Genelkurmay'ına doğrudur ve Genelkurmay'a intikal eden haber ve bilgiler gerektiğinde ilgili Vekâletlere ya da Ordu Komutanlıklarına da aktarılmaktadır. Bu istihbarat sistematığının işleyişinde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin de açık kaynak istihbaratı ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmaları sonucunda elde ettiği haber ve bilgileri iletim kanallarına dâhil etmesi, Türk istihbaratının Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde önemli katkı sağlamıştır.

⁷ Hamit Pehlivanlı, *Kurtuluş Savaşına İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992, s. 87; Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardiç Yayınları, Ankara, 1994, s. 53.

⁸ Günümüzde bu listeye televizyonlar, internet, akademik yayınlar, konferans ya da sempozyum bildirileri ve hükümetlerin kamuya paylaştığı yayınlar gibi kaynaklar da dâhildir.

A. TRABZON İSTİHBARAT ŞUBESİNİN BOLŞEVİKLERLE İLGİLİ KRİTİK BİR KAPALI KAYNAK İSTİHBARATI ÇALIŞMASI

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin açık kaynak istihbaratı ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmaları sonucunda elde ettiği haber ve bilgileri gönderdiği en önemli adres EHUR'dur. Müdüriyet'ten EHUR'a yani Türk Genelkurmayı'na iletilen haberler, Genelkurmay'dan ilgili sivil ve askerî birimlere aktarılmaktadır. EHUR Reisi İsmet (İnönü) imzasını taşıyan 7 Eylül 1920 tarihli ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne, Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne, Hariciye Vekâleti'ne ve Şark Cephesi Komutanlığı'na dağıtımli olarak gönderilen yazının kurumlararası intikal seyri de bu işleyiş örnekler niteliktedir.⁹

Söz konusu yazıda; (bu yazı 2 ve 3 Eylül 1920 tarihli iki kıta, şifreli telgraf içeriğinin aktarımı şeklindedir) Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Trabzon İstihbarat Şubesi'nden alınan 3 Eylül 1920 tarihli bilgiye göre, Vrangel'in¹⁰ Don, Kubat, Terko, Esterhan Kazakları ile bir anlaşma imzaladığına ilişkin haberler alındığı konu edilmekte, bu anlaşmanın da Rusya'nın Bolşeviklerden temizlenmesi amacına dönük olup, savaş devam ettiği sürece geçerli olacağı bildirilmektedir.¹¹ Belgede dikkat çeken ilk nokta, Müdüriyet'in söz konusu bilgiyi EHUR'a şifreli telgrafla göndermiş olmasıdır. Buradan da Müdüriyet 1920'nin Eylül ayında faaliyetlerini İcra Riyaseti'ne (Başbakanlık) bağlı olarak sürdürdüğü ve dolayısıyla da şifre kullanım yetkisini doğrudan Riyaset'ten almakta olduğu anlaşılmaktadır.

Belgede Müdüriyet'in, Bolşeviklerin Kızıl Ordu'suna karşı silahlı mücadele yürütmekte olan Beyaz Ordu komutanlarından Vrangel'in ittifak arayışlarına ilişkin olarak edindiği bilgilerin son derece önemli bilgiler olduğu görülmektedir. Şifreli telgrafla EHUR'a ulaştırılan bu bilgilerin, birkaç gün sonra Meclis'e, Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne, Hariciye Vekâleti'ne ve Şark Cephesi Komutanlığı'na gönderilmesi de elde edilen bilginin kritik bir bilgi olduğunun kanıtıdır.

Bilginin, Müdüriyet tarafından bir açık kaynak istihbaratı çalışmasıyla mı edinildiği ya da başka yollardan mı edinildiği tespit edilememiştir. Ancak Müdüriyet'in, açık kaynaklardan elde ettiği bilgileri, ilerleyen sayfalarda göreceğimiz gibi hangi açık kaynaklardan elde ettiğini resmî yazılarında belirttiği dikkate alınırsa, Vrangel ile ilgili bilgilerin temininde Müdüriyet'in açık kaynak istihbaratı yapmadığı sonucuna ulaşılması mümkündür. Bu durumda Müdüriyet'in; Vrangel'in Don, Kubat, Terko, Esterhan Kazakları ile imzaladığı anlaşmaya, bu anlaşmanın amacına ve geçerlilik süresine ilişkin bilgileri teminde, özel *haber elemanı* kullanmış olma ihtimali akla gelmektedir. Akla gelen bir başka ihtimal de Müdüriyet'in Rusya'da, casusluk yapabilme kapasite ve kabiliyetine sahip personeli olması ihtimalidir. Hangi ihtimal doğru olursa olsun şurası gerçektir ki; Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, Rusya'da imzalanan ve Kızıl Ordu ve Beyaz Ordu arasındaki iç savaşın akışını değiştirebilecek nitelikte bir anlaşmayla ilgili bilgilere ulaşabilme potansiyeline sahiptir. Bu bilgi, Müdüriyet'in Trabzon İstihbarat Şubesi'nin Rusya'daki gelişmeleri takip ve rapor edebilecek kapalı kaynaklara sahip olduğunu göstermektedir.

Vrangel'le ilgili konuya ilişkin bir başka belgede, söz konusu bilginin bahsi geçen Vekâletler ve Bölge Komutanlığından önce Mustafa Kemal Paşa'ya, 5 Eylül 1920 tarihinde

9 ATASE, İSH-10, K: 619, G: 85; 7 Eylül 1920 (07/09/1336)

10 Vrangel, Rusya'daki iç savaşta Bolşeviklerin Kızıl Ordu'suna karşı mücadele veren, Çarlık rejimi yanlısı Beyaz Ordu'nun önemli komutanlarından.

11 ATASE, İSH-10, K: 619, G: 85; 7 Eylül 1920 (07/09/1336)

iletildiği bilgisi yer almaktadır.¹² Beyaz Ordu'nun en önemli komutanlarından Vrangel'in, Kızıl Ordu'ya karşı, Rusya'nın savaş gücü en yüksek toplumu Kazaklarla girdiği ittifak gibi Rusya'daki iç savaşın seyrini değiştirebilecek bir bilgiyi Mustafa Kemal Paşa'nın, Bolşevik lider Lenin'le ya da herhangi bir Rus yetkiliyle paylaşıp paylaşmadığı ise merak konusudur. Bilginin ilk olarak *ivedilikle* Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırılması, Mustafa Kemal Paşa'nın Rusya'daki Kızıl Ordu - Beyaz Ordu mücadelesiyle ne kadar yakından ilgilendiğini kanıtlamaktadır.

B. KAYMAKAMLIK-MÜDÜRIYET-ERKÂN-I HARBİYE ÜÇGENİ VE GEBZE'DEKİ GELİŞMELER

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi yurt dışındaki temsilciliklerinden, şubelerinden ve yurt içindeki İstihbarat Şubelerinden haber ve bilgi temin etmekte ve bu haber ve bilgileri genellikle EHUR'a iletmektedir.¹³ İstihbarata konu bazı yurt içi haber ve bilgilerin, Müdüriyet'e zaman zaman Kaymakamlıklar tarafından ulaştırıldığı da görülmektedir. 6 Eylül 1920 tarihinde Adapazarı Kaymakamlığı'ndan gelen bir şifreli telgraftan çıkarılan suretin, Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umumisi Süleyman Bey tarafından EHUR'a gönderilmesi de bu türden bir uygulamayı örneklemektedir.¹⁴ Ana istihbarat kanalları büyük oranda Ordu, Vekâletler ve Türk istihbarat organizasyonları arasında döşenmiş olan Milli Mücadele dönemi Türk istihbarat sisteminin işleyişinde, Kaymakamlıklar da devreye girebilmektedir.

Söz konusu telgrafta şu ifadeler yer almaktadır: "İstihbarata göre son zamanlarda Gebze'de sükûnet vardır. *Davulcuları* Rıza Bey 50 kişilik müfrezesini ikiye bölerek Taşköprü çevresinde dolaşmaktadır. İngilizlerin müsaadesinin olmadığı söylenmekle beraber bilhassa bu sayede (*Davulcuları* Rıza Bey'in faaliyetleri sayesinde) Rumlar o civarda zulüm ve mezalimlerde bulunamamaktadır."¹⁵ Bu bilgiyi alan Adapazarı Kaymakamlığı'nın haber kaynağının kim olduğu belgede yer almamaktadır. 2 Eylül'de Kaymakamlık'tan Müdüriyet'e intikal eden istihbarata konu telgrafın suretinin Müdüriyet'ten çıkışı 6 Eylül'dür ve EHUR'a gönderilen yazıda, anılan istihbarata ilişkin olarak Müdüriyet'in herhangi bir değerlendirmesinin bulunmadığı görülmektedir.

12 ATASE, İSH-10, K: 619, G: 85ae; 5 Eylül 1920 (05/09/1336)

13 Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, imkânlar dâhilinde Londra, Viyana, Cenevre gibi başlıca Avrupa merkezleriyle Amerika'da da temsilcilikler kurmuştur. *Öztoprak, a.g.e., s. 44.* Bu temsilciliklerin yanında Müdüriyet'in Roma, Zürih, Berlin, Paris ve Moskova'da şubeleri bulunmaktadır. Bu şubelerin çalışmalarıyla Avrupa'da toplanan haberler Anadolu'ya gönderilmekte, ayrıca söz konusu Avrupa şehirlerinde Milli Mücadele'nin propagandası yapılmaktadır. Müdüriyet'in en yoğun faaliyet gösterdiği dış şubesi Roma şubesidir. Bu şube kurye sistemiyle Müdüriyet'in Moskova ve Berlin şubeleriyle irtibatlıdır. Serdar Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri - Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s. 79.

14 ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52ac; 6 Eylül 1920 (06/09/1336).

15 ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52ac; ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52ad; 6 Eylül 1920 (06/09/1336). Belgede geçen "İngilizlerin müsaadesinin olmaması" durumu ise Gebze'de o tarihlerde bir İngiliz baskısının da mevzubahis olduğunu göstermektedir. Ayrıca şu da aşktr ki Davulcuları Rıza ve müfrezesi, bölgedeki İngilizlerden ya da Rumlardan hiçbir şekilde çekinmemektedir.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, EHUR'a Gebze'deki durumla birlikte, Zonguldak'la ilgili malumat içeren, Zonguldak İstihbarat Müdüriyeti'nden aldığı 2 Eylül 1920 tarihli şifreli telgrafın da bir suretini göndermiş, bu telgraf da ilişik olarak EHUR merkezinden Garp Cephesi Komutanlığı'na gönderilmiştir. Belgenin altında bu şifreli telgrafın gönderileceği iki yer not edilmiştir: "Garp Cephesi'ne verelim" notu aşktr, ancak "Ayın" harfiyle hangi makamın ya da kişinin kastedildiği bilinmemektedir. (Arşivden edindiğimiz bu belge silsilesi içerisinde, belgelerin ekinde yer alması gereken telgrafta rastlanılamamıştır.) ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52aa; 8 Eylül 1920 (08/09/1336)

Yukarıda bahsi geçen belgelerle birlikte, EHUR'un Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nden aldığı matbuat suretleri de EHUR merkezi tarafından Garp Cephesi Komutanlığı'na gönderilmiştir. ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52; 8 Eylül 1920 (08/09/1336).

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları

Kaymakamlığa gelen ve buradan da şifreli olarak Müdüriyet'e, Müdüriyet'ten de EHUR'a intikal eden bu bilgilere göre Davulcularlı Rıza'nın özellikle Gebze ve çevresinde etkili olan, bölgede asayiş sağlayan ve Rumların Türklere saldırılarının da önüne geçen etkili bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Türklerin, bağımsızlık mücadeleleri boyunca Türkiye'nin farklı bölgelerinde oluşturdukları milli müfrezeler eliyle gayrinizâmi harp tekniklerini başarıyla uygulamalarının, bağımsızlık mücadelelerinin başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden biri olduğu da hatırlanmalıdır. Davulcularlı Rıza da bu belgede, Türk Milli Mücadelesi'nin kazanılmasına katkı yapmış gayrinizâmi harp liderlerinin genel profiline uygun güçlü bir karakter olarak karşımızda durmaktadır.

C. AÇIK KAYNAKLARDAN YUNAN ORDUSUNA İLİŞKİN "HUSUSİ MALUMAT"

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi İstihbarat Şubesi'nin 7 Nisan 1921 tarihli, üzerinde "*hususî malumat*" notu bulunan "*hususî numara*"lı resmî yazısı da, Müdüriyet'in açık kaynak ve kapalı kaynak istihbaratı çalışmaları yaptığını örneklemektedir. Zengin bir içeriğe sahip olan bu belgeye göre Müdüriyet, İkinci İnönü Savaşı (23 Mart 1921 - 8 Nisan 1921) sırasında ve sonrasında Yunanlıların siyasi ve askerî durumunu yakından takip etmektedir.

Söz konusu resmî yazı, "*Gunaris'in Açıklamaları*" ve "*Yunan Haberleri*" şeklinde iki orta başlık atılarak iki bölüme ayrılmıştır. Bahsi geçen Gunaris, Yunan Başbakan Dimitrios Gunaris'tir. Yazının, "*Gunaris'in Açıklamaları*" başlıklı bölümünde, Milli Mücadele'yi destekleyen İstanbul gazetelerinden İkdâm'ın kurucusu ve başyazarı Ahmet Cevdet Bey'in İkdâm'a gönderdiği bir telgrafa atıfta bulunularak Gunaris'in, İtalya'nın köklü gazetelerinden olan *Corriere della Sera* gazetesine yaptığı açıklamalara yer verilmektedir. *Corriere della Sera*'ya yaptığı açıklamalarda Gunaris, "*Yunan ordusunun ilerlemesinden maksat Anadolu ordusunu yarmak ve bu ordunun manevî kuvvetini kırmaktır*" demektedir. Gunaris'e göre böylece İstanbul Hükümeti, Ankara Hükümeti'nin yönetimi altında bulunup Sevr Antlaşması'nın Yunan işgali dışında bıraktığı bölgeye tekrar hâkim olacaktır.¹⁶

Bir açık kaynak istihbaratı çalışmasının ürünü olan bu bölüm, Yunan Başbakan Gunaris'in İkinci İnönü Savaşı sırasındaki görüşlerini ortaya koymakta ve bu yönüyle de Müdüriyet'in resmî yazısına konu olmaktadır. Gunaris'in, Türk ordusunun "*manevî kuvvetini kırmak*"tan bahsetmesi ve bunu Yunan ordusunun temel amaçlarından biri olarak belirlemesi Yunan Başbakan'ın, Türk ordusunun manevî gücünden çekindiğini ve bu manevî gücün, Türk ordusunun başarılarının temel sebeplerinden biri olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Türk ordusunun Birinci İnönü Savaşı'nda (6-11 Ocak 1921) kendilerinden yaklaşık olarak üç buçuk kat daha fazla askere sahip Yunan ordusunu durdurabilmesinin de Yunan Başbakan'ın bu görüşünde etkisi olsa gerekir.

7 Nisan 1921 tarihli resmî yazının, "*Yunan Haberleri*" başlıklı bölümünde ise Yunan ordusuyla ilgili alınan son haberler dört maddede özetlenmektedir:

"1-İstanbul'dan gelen haberlere (4 Nisan tarihli İkdâm gazetesinde yer alan haberlere)¹⁷ göre Yunanlılar bugün içinde buldukları zor durumdan kurtulmak için bütün güçlerini Eskişehir cephesine sevk etmektedirler.

¹⁶ ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ac; 7 Nisan 1921 (07/04/1337)

¹⁷ Müdüriyet'in Zonguldak muhabirinden Müdüriyet'e ulaşan 5 Nisan 1921 tarihli telgrafta bu haber, İkdâm gazetesinin 4 Nisan tarihli nüshasına dayandırılmıştır. ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ad; 5 Nisan 1921 (05/04/1337). Ancak telgraftaki bilgiler 7 Nisan tarihli resmî yazıya aktarılırken resmî yazıda bu detaya yer verilmemiştir.

2-Atina'dan 2 Nisan tarihinde gelen haberlere göre İzmir ve Bursa'ya büyük takviye Yunan birlikleri sevk edilmiştir.

3-Atina'daki Neologos gazetesine bildirildiğine göre, Yunan vatandaşlığını kazanmış 1915, 1914, 1913 ikinci tertip, 1914, 1915 ve 1916 yıllarına dâhil yedek subay vekilleri ile süvari subayları silahaltına alınmışlardır.

4-Mudanya'dan gelen yolcuların anlattıklarına göre, kendileri hareket etmeden önce iki büyük vapura yüksek rütbeli Yunan subaylar ve 2000'den fazla asker bindirilmiştir. Bunun haricinde, Yunan destek kuvvetleri olarak bir defada 200 ve diğer defa da 700 kişilik bir kuvvetin iç tarafa sevk edildiğini ve mühimmatlarının çok olduğunu yine yolcular söylemişlerdir."¹⁸

Görüldüğü gibi söz konusu resmî yazının ikinci bölümündeki 1 ve 3 numaralı haberler açık kaynak haberleridir ancak 2 numaralı haberde Yunan ordusuna ilişkin Atina'dan alınan haberlerin kaynağı zikredilmemiştir. Açık kaynaktan temin edilen haberin kaynağını zikrederken bazı durumlarda kaynak zikretmemesi Müdüriyet'in, kapalı kaynaklardan da haber temin edilebildiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte "Yunan Haberleri"nin derlendiği bölümdeki 4 numaralı haber Müdüriyet'in "insan istihbaratı" (HUMINT) çalışmaları da icra edebilmekte olduğunu göstermektedir.

Türk yolcuların Yunan askerlerine ve mühimmatlarına dair verdiği bilgiler de detaylı ve askerî istihbarat açısından da kullanışlı olma ihtimali yüksek olan bilgilerdir. Bu bağlamda Türk halkının, Milli Mücadele sürecinde askerî açıdan olduğu kadar istihbari açıdan da topyekûn bir savaş verdiğini söylemek mümkündür.

Dört maddede özetlenen "Yunan Haberleri" başlıklı bölümdeki 1, 2 ve 3 numaralı haberler Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Zonguldak muhabirinin 5 Nisan 1921 tarihli telgrafına, 4 numaralı haber ise aynı muhabirin 4-5 Nisan 1921 tarihli telgrafına dayanmaktadır.¹⁹ Müdüriyet'in söz konusu telgraflardaki haberlerle oluşturulan 7 Nisan 1921 tarihli resmî yazısı da, bu ve benzeri içeriğe sahip diğer resmî yazılar gibi EHUR'a arz edilmiştir.²⁰

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Zonguldak muhabirinin, açık kaynak ve kapalı kaynaklardan aldığı haberleri birlikte kullanarak ve insan istihbaratı çalışmasıyla da ek bilgiler edinerek derlediği haberleri, resmî yazıya dökmeden telgrafla ivedi bir şekilde Müdüriyet merkezine ulaştırıyor olması, haber iletim süreçlerinde Müdüriyet personelinin hız faktörüne verdiği önemi de göstermektedir. Ayrıca söz konusu muhabirin derlediği tüm haberlerin, Yunan ordusuna ilişkin askerî istihbarat verileri olması da dikkat çekicidir. Genel anlamda düşünüldüğünde, bir basın yayın kurumuna bağlı herhangi bir bölge ya da il birimindeki muhabirden, kendi bölgesindeki ya da ilindeki gelişmeleri yakından takip etmesi beklenilir. Yunanlılarla savaş halinde olan Türklerin "Yunan Haberleri" ile ilgilenmesi de doğaldır. Ancak Müdüriyet'in Zonguldak muhabirinin, özellikle Yunan ordusunun yapısı, asker sayısı ve intikalleri üzerine yoğunlaşmış olması, Müdüriyet'in bazı muhabirlerinin belirli ülkelere ilişkin askerî konularda haber toplamaya yönlendirildiğini de düşündürmektedir.

18 ATASE, İSH-11, 666/185ac; 7 Nisan 1921 (07/04/1337)

19 ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ad; 4-5 Nisan 1921 (04-05/04/1337). Müdüriyet'in Zonguldak muhabiri 4-5 Nisan 1921 tarihli telgrafında Mudanya'dan gelen yolcuların, Mudanya ve Gemlik'teki Yunanlıların manevi kuvvetinin fena halde bozulmuş olduğundan bahsettiklerini de aktarmaktadır. ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ad; 4-5 Nisan 1921 (04-05/04/1337). Ancak bu bilgi de 7 Nisan tarihli resmî yazıya yansımıştır.

20 ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ae; 7 Nisan 1921 (07/04/1337)

D. YUNAN ASKERLERİNDE İSYAN VE İHTİLAL BELİRTİLERİ OLDUĞUNA DAİR BİR KAPALI KAYNAK İSTİHBARATI ÇALIŞMASI

Kapalı kaynak, devletin istihbarat ihtiyacı doğrultusunda harekete geçirilen, çeşitli haber toplama tekniklerini kullanmak suretiyle haber toplayıp derleyebilme kapasite ve kabiliyetine sahip kişileri ve bu kişilerin ulaşma ya da elde etme becerisi gösterdiği, *genel erişime açık olmayan* kaynakları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Önceki sayfalarda görüldüğü gibi Müdüriyet, bu tür *kapalı kaynaklardan* da en az gazete ve dergi gibi *açık kaynaklardan* istifade ettiği kadar istifade edebilmektedir.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin *kapalı kaynaklardan* haber toplayabildiğini kanıtlayan bir başka belge de Müdüriyet'in İstihbarat Şubesi'nin EHUR'a gönderdiği, Müdüriyet'in İnebolu İstihbarat Memurluğunun 2 Mayıs 1921 tarih ve 225 sayılı telgrafıdır. “[*Kaynak gösterilmiyor, sorulmuştur*]” şeklinde başlayan telgraf şu şekilde devam etmektedir:

“Gunaris, Neonokis(?) ve Dosmanis, Aksterin Nakos Vapuru ile cepheye hareket etmişlerdir. Bunun nedeni, askerler arasında isyan ve ihtilal belirtilerinin baş göstermesidir. Atina’yı endişe sarmıştır ve bu endişe Atina’yı adeta rehin almıştır. Yunan kabinesi sürekli toplantılar düzenlemektedir. Atina’dan gelen son haberlere göre İzmir’de Papulas’ın iştirak ettiği bir toplantıda hararetli ve uzun tartışmalar olmuş ve Yunanlılar derhal cepheye hareket etmişlerdir.”²¹

Haber kaynağı gizli tutulan ve sorularak teyit edilen haberler içerdiği anlaşılan telgrafta adı geçen Gunaris, hatırlayacağımız üzere, Yunanistan Başbakanı Dimitrios Gunaris; Dosmanis, Yunan Genelkurmay Başkanı General Dosmanis, Papulas ise Yunan Başkomutan Papulas’tır. Telgraf, Türk askerî ve siyasi karar alıcıları için kritik bilgiler içermektedir ve Yunan askerleri arasındaki huzursuzluk, Atina’daki endişe, Yunan kabinesinde yaşanan panik hiç kuşku yok ki işlerin 1921 yılı Mayıs ayı itibarıyla Türkler açısından yolunda gittiğini göstermektedir.

Yunan Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın cepheye hareket etmesi, Yunan kabinesindeki bir toplantıya Başkomutan Papulas'ın katılması ve toplantıda hararetli ve uzun tartışmaların yaşanması, Yunanistan'da siyasi ve askerî bir kriz yaşandığını açıkça ortaya koymaktadır.²² 1921'in Mayıs ayında Yunanlıların içinde bulunduğu bu krizin sebebi, Türklere karşı üst üste kaybettikleri Birinci İnönü Savaşı ve İkinci İnönü Savaşı'dır. Türk ordusu, Birinci İnönü Savaşı'nda (6-11 Ocak 1921), Ankara'yı almayı hedefleyen Yunan ordusunu Eskişehir'in batısında durdurmayı başarmış; İkinci İnönü Savaşı'nda ise (23 Mart-8 Nisan 1921) Ankara'yı alıp Sevr'i de Türklere kabul ettirmeyi amaçlayan Yunan ordusunu tekrar mağlup ederek geri çekilmeye zorlamıştır.²³

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi İnebolu İstihbarat Memurluğunun yine 2 Mayıs 1921 tarih ve 229 sayılı başka bir telgrafında da Yunanlılara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu sefer haberin alındığı yer ve kaynak belirtilmiştir ancak “*Atina: 29 [T.H.R.]*” şeklinde kısaltılan Atina'daki bu haber kaynağının, kim olduğuna ilişkin bir tahminde bulunmak güçtür. Bu kaynağa göre, Yunan Başbakan Gunaris ve yanında bulunan heyetin İzmir seyahatinden maksat, Türkler üzerine yapılması düşünülen bir Yunan taarruzunun

21 ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337). (Temini sonrasında içerik özeti 5 Mayıs 1921 tarihli üst yazıya aktarılmış 2 Mayıs 1921 tarih ve 225 sayılı telgraf)

22 ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337)

23 Temuçin Faik Ertan (Ed.), *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2. Baskı, Şubat 2012, s. 138.

imza altına alınarak kesinleştirilmesi ve kaybedilen Yunan cephesinin geri alınmasının sağlanmasıdır. Müdüriyet'in "Paris: 29 [Â.A]" kaynağından aldığı bir başka bilgiye göre ise Yunan Başbakan Gunaris ve beraberindeki heyetin İzmir'e gelişi belirli bir amaca yöneliktir ve bu kişiler Mustafa Kemal Paşa ile müzakerelere girişmek için de aracılar kullanmaya çalışacaklardır.²⁴

"T.H.R" ve "Â.A" rumuzlu kaynaklardan alınan haber ve bilgiler Türkler için oldukça önemlidir zira Yunanlıların bir taarruz hazırlığında olduğu ve işler istedikleri gibi gitmezse Mustafa Kemal Paşa ile müzakere yapabilecek aracılar kullanmayı planladıkları anlaşılmaktadır. 2 Mayıs 1921 tarihli her iki telgraf da, Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umumiyesi imzasıyla 5 Mayıs 1921 tarihinde EHUR'a bilgi için arz olunmuştur. Söz konusu üst yazının en alt kısmında ayrıca "Antalya'dan alınan haber / Yunan aksini gösteriyor; binaenaleyh Yunanlıların şaşkırtma telgraflarından biri olması muhtemeldir" ifadelerinin yer aldığı, kırmızı kalemle yazılmış bir de not bulunmaktadır.²⁵ Ne var ki 1921'in Temmuz ayındaki olaylar, söz konusu nottaki; "Yunanlıların şaşkırtma telgraflarından biri olması muhtemeldir" şeklindeki değerlendirmenin doğru olmadığını ortaya koyacaktır. Tarihsel gelişmeler, bahsi geçen telgraflarda yer alan ve ciddi bir Yunan taarruzunun hazırlıklarının başladığına işaret eden haber ve bilgilerin doğru olduğunu kanıtlamıştır. Yunan Başkomutan Papulas'ın, Yunan Genelkurmayı'na gönderdiği bir istihbarat raporuna göre Türk ordusu taarruz edecek güçte değildir ve bu önemli raporla birlikte muhtemelen ellerine ulaşan benzeri haber ve bilgileri de değerlendirmeye alan Yunan Genelkurmayı ve siyasi karar alıcıları taarruz kararı almışlardır. 10 Temmuz 1921'de, İngilizlerin de destek ve teşvikleriyle Türk ordusuna karşı genel taarruza geçen Yunan ordusu Kütahya Eskişehir Savaşları'nda (10-24 Temmuz 1921) Eskişehir, Afyon ve Kütahya'yı ele geçirmiştir.²⁶

Yunan ordusunun bu taarruzu sonrasında Türkler Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiş, Meclis Başkomutanlık yetkisini Mustafa Kemal Paşa'ya vermiş (5 Ağustos 1921) ve Mustafa Kemal Paşa da bu yetkiye dayanarak Tekâlif-i Milliye (Milli Yükümlülükler) Emirleri'ni (7-8 Ağustos 1921) yayımlamıştır. Bir sonraki Yunan saldırısında Türkler bu sefer hazırlıksız yakalanmayacak ve Sakarya Meydan Muharebesi'nde (23 Ağustos-13 Eylül 1921) Türk tarihinin en büyük zaferlerinden birini kazanarak Yunanlıları ağır bir yenilgiye uğratacaklardır.²⁷

E. MÜDÜRIYET'İN TİFLİS MUHABİRİ ARACILIĞIYLA YAPILAN BİR KAPALI KAYNAK İSTİHBARATI ÇALIŞMASI: GÜRCÜ BAKANLAR ANADOLU İLE ÇALIŞMAK İSTİYOR

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin haber temininde *kapalı kaynakları* etkili bir şekilde kullanabildiğine ilişkin diğer bir örnek de Müdüriyet'in Tiflis muhabiri aracılığıyla edinilen ve *açık kaynaklardan* edinilme imkânı olmayan haberlerin içeriğinde gizlidir. Tiflis muhabirinin aynı zamanda *insan istihbaratı* (HUMINT) kategorisinde de değerlendirilebilecek bir *kapalı kaynak istihbaratı* çalışmasıyla edindiği haber Müdüriyet'in İstihbarat Şubesi'ne iletilmiş ve bu şube de söz konusu haberi "Eski Gürcü Hükümeti'nin Bakanları" üst başlığını kullanarak resmî yazışmaya hazır hale getirmiştir.

24 ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337) (Temini sonrasında içerik özeti 5 Mayıs 1921 tarihli üst yazıya aktarılmış 2 Mayıs 1921 tarih ve 229 sayılı telgraf)

25 ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337). 5 Mayıs 1921 tarihli üst yazı içeriğinde, 2 Mayıs 1921 (02/05/1337) tarih ve 225 sayılı telgrafın sonunda Yunan Meclisi'nde borçlar üzerine gürültülü bir oturum gerçekleştirildiği bilgisinin yer aldığından da bahsedilmektedir.

26 Ertan (Ed.), *a.g.e.*, 138.

27 *a.g.e.*, 139-141.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları

Müdüriyet'in İstihbarat Şubesi'nin düzenlediği metinde; "*Tiflis muhabirimizin verdiği bilgiye göre, eski Gürcü Hükümeti'nde Dâhiliye Nazırı olan Ramışvili ve Hariciye Nazırı olan Gegeçkori Batum'dan ayrılmadan önce vapurda buldukları sırada defalarca, hükümetlerinin Batum'da oynanan oyunla ilgisi olduğunu iddia etmişlerdir. Ramışvili, İstanbul'da arkadaşlarından ayrılıp teşkil edeceği yeni bir grupla birlikte, Anadolu ile anlaşarak çalışmak niyetinde olduğunu beyan etmiştir*" ifadeleri yer almaktadır.²⁸ Üzerinde tarihinin herhangi bir bilgi yer almayan belgenin tarihi büyük ihtimalle Mart 1921 olmalıdır çünkü Kızıl Ordu 1921 yılının Şubat ayı ortalarında Gürcistan'a girmiş, 25 Şubat 1921 tarihinde Tiflis'i boşaltan Gürcü Hükümeti 14 Mart'ta Ruslarla mütareke imzalamış, 17 Mart'ta da Batum'un Rusya tarafından işgalini resmî olarak kabul etmiştir. Gürcü Hükümeti'nin Menşevik üyeleri aynı gün gemilerle ülkelerinden ayrılmaya başlamışlardır.²⁹

Gürcü siyasetinin iki önemli ismi olan Noe Ramışvili ve Yevgeni Gegeçkori'nin defalarca ve üzerine basarak tekrarladıkları "*Hükümetlerinin Batum'da oynanan oyunla ilgisi olduğu*" iddiası doğruysa Gürcistan iç siyasetine ilişkin Türklerin eline önemli bir bilgi geçmiş durumdadır: Bolşevikler, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti -ki hükümet Menşevik'tir- içindeki *işbirlikçilerinin* yardımıyla hükümeti devirmişlerdir. Bu haberi alan ve Bolşeviklerden gelen yardımları kabul etmekle birlikte Bolşevikleri siyaseten her zaman bir tehdit unsuru olarak gören Mustafa Kemal Paşa ve diğer Türk siyasi karar alıcıların, Bolşeviklere ve Türkiye'deki Bolşevizm sempatanlarına bakış açısı daha da netleşmiş olsa gerektir çünkü görüldüğü gibi Bolşevikler sadece Kızıl Ordu'larıyla değil komşu ülkelerdeki *siyasi işbirlikçileriyle* de önemli bir bölgesel tehdit oluşturmaktadır.

Ramışvili'nin İstanbul'da bir grup teşkil ederek Anadolu ile birlikte çalışma teklifi de Türkler için önemli ve dikkate alınması gereken bir teklif gibi görünmektedir. Türk istihbaratının, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski toprakları olan coğrafyalarla oldukça yakından ilgilenmesi ve dış istihbarat faaliyetlerinde bu coğrafyalara öncelik vermesi de göz önünde bulundurulduğunda, Ramışvili kartının Türk istihbaratının Gürcistan çalışmalarında önemli bir koz olabileceğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Türk istihbaratının Ramışvili'nin bu teklifini değerlendirip değerlendirmediyi ya da ne şekilde değerlendirdiyi kesin olarak bilebilmemiz mümkün değildir. Elimizdeki belge sadece, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin *kapalı kaynak istihbaratı* çalışmaları yapabildiği ve bu çalışmalar sonucunda elde edilen haber ve bilgilerin Türk siyasi karar alıcılar ve Türk istihbaratı için dış gelişmelerin analizinde kullanılabilecek çok değerli veriler olduğu yorumlarını yapabilmemize imkân tanımaktadır. Ancak bu imkânı bulmak bile Müdüriyet'in çalışma sistematizasyonu çözümleyebilme yolunda aşama kaydetmemizi sağladığı için değerlidir.

F. MÜDÜRIYET İÇ İSTİHBARATA DAİR ÖNEMLİ HABERLER ELDE EDİYOR: TRABZON'DA BİR İÇ GÜVENLİK SORUNU

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, iç güvenlik meselelerine ilişkin asayiş sorunlarıyla da yakından ilgilenmekte ve *iç istihbarata* dair önemli haberler elde edebilmektedir. İç güvenliği tehdit eden asayiş sorunlarından biri de 1921 yılı Haziran ayı

28 ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ab; (Tarihsiz). Belgenin, "Umumi No" ve "Hususi No" kısımları boş bırakılmıştır fakat Müdüriyet'in mührü ve Genel Müdürün imzası belgede yer almaktadır. Bu belge de Müdüriyet'in 7 Nisan 1921 (07/04/1337) tarihli resmî yazısıyla EHUR'a gönderdiği belge dizisi içinde olduğu için yazının EHUR'a gönderilmiş olma ihtimali yüksektir.

29 Zehra Arslan, "Moskova Antlaşması Sonrası Batum'da Rus ve Gürcülerin Yaptıkları Düzenlemeler (1921-1925)", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 8, Yıl 2010, s. 115. Hükümet üyelerinin Gürcistan'dan ayrılmaya başlamalarından iki gün sonra yani 19 Mart 1921 tarihinde Gürcistan'da Sovyet Cumhuriyeti ilan edilmiştir. *a.g.m.*, s. 115.

ortalarında Trabzon'da yaşanmıştır. Müdüriyet, bu bölgeye ilişkin olarak derlediği haber ve bilgileri EHUR'a ulaştırmış, Riyaset de Şark Cephesi Kumandanlığı'na gönderilen 16 Haziran 1921 tarihli şifre yazıyla Müdüriyet'in, Trabzon'un mevcut durumu hakkındaki 14 Haziran 1921 tarihli istihbaratını iletmiştir. Söz konusu şifre yazıda, Trabzon'un o tarihlerdeki durumuna ilişkin şu bilgiler yer almaktadır:

*"Kayıkçılar Kâhyası Yahya Reis'in adamlarından üç seneye mahkûm Faik hapishaneden kaçırılmıştır. Aynı reis, göz önünde geniş çaplı kaçakçılık yapmaktadır. Bu duruma muhalefet etmek isteyen gümrük memurları ahalinin gözü önünde dövülmüştür. Polis, jandarma gibi memurlar zorbalara karşı iş görememektedir. Bu haller Hükûmetin nüfuzunu kırmakta ve bilhassa son günlerde Hükûmete karşı muhalif bir vaziyet alan bu ve benzeri zorbalanın nüfuzunu artırmaktadır. Bu halin devamı Trabzon'u gerçek bir anarşiye doğru sürüklemektedir ve Bolşevikler Trabzon'daki bu vaziyeti memnuniyetle takip etmektedir."*³⁰

Müdüriyet'in derlediği bu haberler, Kayıkçılar Kâhyası Yahya Reis ve adamlarının Trabzon'da ciddi bir asayiş sorununa sebep olduğunu göstermektedir. Hapishaneden adam kaçırma, kaçakçılık faaliyetlerini açıkça yapma, gümrük memurlarını darp etme gibi eylemleri bilinmesine rağmen polis ve jandarmanın müdahale edememesi, Yahya Reis'in bölgede kendisinden çekinilen bir isim olduğunu ortaya koymaktadır. İttihat ve Terakki, Teşkilat-ı Mahsusa, Karakol Cemiyeti gibi siyasi ve istihbari oluşumlardaki yeri ve rolü, Enver Paşa'ya yakın bir isim olması ve Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'yı tutuklu bulunduğu Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılan ekibin bir üyesi olması, Mustafa Suphi'nin öldürülmesi olayındaki rolü³¹ gibi hususlar Yahya Reis'in çevreye korku salmasının temel sebepleri arasındadır. Bununla birlikte Türk ordusunun doğudaki birliklerinin önemli bir bölümünün o tarihlerde Batı Cephesi'ne sevk edilmiş olmasıyla, Yahya Reis'in Trabzon ve çevresinde daha rahat hareket etme imkânı bulduğu da söylenilebilir.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi açısından duruma baktığımızda ise Müdüriyet'in, Trabzon'daki yasa dışı bazı oluşumları ve faaliyetleri yakından gözlemlediği ancak bu konulara ilişkin haber ve bilgileri EHUR'a ulaştırmanın haricinde bölgedeki gelişmelere herhangi bir şekilde müdahil olmadığı görülmektedir. Müdüriyet'in EHUR'a aktardığı haberde, Trabzon'da Hükûmetin nüfuzunun kırılmaya başladığına vurgu da göze çarpmaktadır. Müdüriyet'e göre Trabzon'da bir anarşi ortamının doğması olasıdır ve *"Bolşevikler Trabzon'daki bu vaziyeti memnuniyetle takip etmektedir"* notuyla da Bolşevik tehdidinin altı çizilmektedir. İnebolu, Zonguldak, Tiflis ve Trabzon'daki birimlerin derlediği haber örneklerinden de anlaşılacağı üzere Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi personeli, görev yaptıkları bölgelerde güvenlik meseleleriyle ilintili önemli sosyal, siyasi ve askerî gelişmeleri gözlemleyip raporlamakla da sorumludur.

G. AÇIK VE KAPALI KAYNAKLARIN BİRLİKTE KULLANIMIYLA OLUŞTURULAN İSTİHBARAT RAPORLARI

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, haber toplama ve bu haberlerin dağıtımını çalışmalarında belirli bir sistematiği takip etmektedir. Önce Müdüriyet'in yurt içi şubelerine bağlı İstihbarat Memurluklarındaki personeli ya da yurt dışı şubelerinde çalışan personeli, *açık kaynak* ve *kapalı kaynaklardan* Türk siyasi karar alıcılar ya da Türk ordusu açısından kullanışlı olabilecek siyasi ve askerî gelişmelere ilişkin haberleri toplamaktadır. Toplanan haberler söz konusu personel tarafından derlendikten sonra

30 ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 180; 16 Haziran 1921 (16/06/1337).

31 Uğur Üçüncü, *Milli Mücadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya*, Serander Yayınları, Trabzon, 2015, s. 14-16, 72-75, 124-154, 158-179.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları

merkez teşkilat bünyesinde yer alan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi İstihbarat Şubesi'ne gönderilmektedir. Bu haberler, önemli ve bir an önce ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılması gereken haberler olduğu için haberlerin iletiminde genellikle telgraf tercih edilmektedir. İstihbarat Şubesi, gelen haberleri resmî yazı formatında tekrar düzenleyerek ya da gelen telgrafı resmî yazı ekine koyarak ilgili Vekâletlere, makamlara ve çoğu zaman da EHUR'a ulaştırmaktadır.

Müdüriyet'in İstihbarat Şubesi'nin hazırladığı Matbuat ve İstihbarat Raporları, Türk siyasi karar alıcıların ve Türk ordusunun iç ve dış siyasi ve askerî gelişmelere ilişkin olarak bilgilendirilmesini sağladığı için oldukça önemli raporlardır. Bu raporların kaynağı, gazete ve dergiler gibi *açık kaynaklar* olabildiği gibi çeşitli yöntemlerle erişim sağlanabilen resmî tebligatnameler ya da telsiz tebliğleri gibi *kapalı kaynaklar* da olabilmektedir.

1. Kapalı Kaynaktan Yunan Resmî Tebligatlarına Dair Veriler

Müdüriyet'in İstihbarat Şubesi'nin hazırladığı, "*Hususi Malumat*" ana başlığını taşıyan 28 Şubat 1922 tarih, 620 sayı, 184 dosya numaralı rapor, söz konusu sistematik doğrultusunda hazırlanmış olan raporlara örnek olarak verilebilecek raporlar arasındadır. Bu raporun ilk bölümünde, "*Yunan Resmî Tebliğleri*" başlığı altında;

"27 Şubat Tarihli Yunan Resmî Tebliği: Afyon Cephemiz: Sürmene köyüne girilmiş ve bir bölük düşman kuvveti ile bir süvari takımı sürülmüştür. Eskişehir Cephesi: Cephenin muhtelif noktalarında ayrıntılı keşiflerde bulunduk. 25 Şubat Tarihli Yunan Resmî Tebliği: Eskişehir Cephesi'nde: Muhtelif mıntikalarda tarafımızdan araştırma ve keşifte bulunulmuştur. Afyon Cephesi'nde: Sükûnet."

ifadeleri yer almaktadır.³²

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi personelinin erişim sağlayabildiği fakat hangi metotla erişildiğini bilmediğimiz bu resmî tebliğlere göre, 1922'nin Şubat ayı itibarıyla Türkler ve Yunanlılar arasında küçük çaplı çatışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten önce Türk ve Yunan ordusu arasındaki son savaş, 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında yapılan Sakarya Meydan Muharebesi olmuş ve bu savaştan Türkler galip ayrılmıştır. Ancak Yunan ordusu hâlâ Türk topraklarındadır ve doğal olarak yeni bir savaşın çıkması an meselesidir. Yunan ordusunun söz konusu resmî tebligatta bahsedilen *keşif* çalışmaları da Yunan tarafında, çıkması kuvvetle muhtemel olan savaşın ön hazırlıklarının yapıldığını göstermektedir. Diğer taraftaysa Türk ordusu, Türkiye genelindeki askerî birliklerinin büyük bir bölümünü Batı Cephesi'ne kaydırmakta ve güçlü bir taarruzla Yunanlıları Anadolu topraklarından atmanın planlarını yapmaktadır.

2. Kapalı Kaynaktan Rus Telsiz Haberleşmelerine Dair Veriler

Müdüriyet'in raporunun "*Türkiye'nin Barış Şartları*" başlığını taşıyan ikinci bölümünde "*25 Şubat Tarihli Moskof Telsizi Tebliğ Ediyor*" başlığı altında; Ankara Hükümeti'nin bir barış antlaşması imzalamak için; bütün işgal edilmiş yerlerin İstanbul ile birlikte Türkiye'ye iadesini, askerî ve iktisadi tam bağımsızlığı ve Batı Trakya'nın özerkliğini şart koşacağı bilgileri yer almaktadır.³³

Rus telsiz haberleşmesinde yer alan tespitler isabetli tespitlerdir zira Türklerin, işgal altında olan topraklarını düşmandan temizlemeden ve *tam bağımsızlığı* elde etmeden

32 ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1ar; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

33 ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1ar; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

savaşmayı bırakmayacakları açıktır. Dolayısıyla bir barış antlaşması imzalanması söz konusu olduğunda antlaşmanın Türk tarafının, Türk topraklarının işgalcilerden tamamen temizlenmesi şartını bu antlaşmanın olmazsa olmaz şartlarından biri olarak öne süreceği ortadadır.

3. Açık Kaynaktan İngiliz Başbakan Lloyd George'un Sevr Muhtırası'na Erişim

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin, Yunan resmî tebligatları ve Rus telsiz tebligatı gibi *kapalı kaynak* niteliğini haiz kaynaklara erişim sağlayabildiğini kanıtlayan 28 Şubat 1922 tarihli raporunun "İngiliz Başbakanı'nın Bir Muhtırası" başlıklı üçüncü bölümünde, Müdüriyet personelinin bu sefer *açık kaynaktan*, bir İtalyan gazetesinden derlediği haberler yer almaktadır. Roma'da yayınlanan bu gazeteden alınan habere göre; İngiliz Başbakanı Lloyd George, "Doğu Meselesi"ni müzakere edecek Hariciye Nazırları Konferansı'nda tartışmaya zemin teşkil etmek üzere bir muhtıra düzenlemiş ve bu muhtırayı Barış Konferansı'nın toplanmasından önce Paris ve Roma'ya göndermiştir. Söz konusu haberde Lloyd George'un hazırladığı muhtıranın içeriği şu şekilde özetlenmektedir:

A "İzmir'in acil olarak Yunanlılar tarafından boşaltılması gerekir. Fakat bu şehirde Hristiyan ahalinin çoğunlukta olması nedeniyle Türk hâkimiyeti altında eski Cebel-i Lübnan İdaresi'ne benzer bir idare tesis edilmelidir.

B Türkiye'nin Batı sınırı Tekirdağ olmalıdır.

C İstanbul, yabancıların çoğunlukta olması nedeniyle özel bir yönetim tarzına tabi ve uluslararası ticarete açık olmalıdır.³⁴ Boğazlar Bölgesi de Boğazlar Komisyonu'nun denetimi altında olmalıdır.

D Sevr Antlaşması'nın gayrimüslim azınlıklar hakkındaki hükümleri kalıcı olmalıdır ve bu hükümlerin geçerliliği Cemiyet-i Akvam'ın yetkisine bırakılmalıdır.

E Sevr Antlaşması'nın mevcut hükümleri Türkler için pek ağır olduğundan, vergi konulması ve bütçe düzenlemesi gibi hususlarda Maliye Komisyonu'na söz konusu antlaşmayla verilmiş olan yetkiler kaldırılmalıdır.

F Sevr Antlaşması'nda Türkiye'nin silahaltında tutabileceği kuvvetlerin miktarı ve dağıtım şekli hakkındaki hükümler değiştirilmelidir."³⁵

Lloyd George'un altı maddelik muhtırası, İngiliz Başbakan'ın aklının bir köşesinde hâlâ Sevr Antlaşması'nın olduğunu göstermekte ve muhtıra da bir *hafifletilmiş Sevr* gibi durmaktadır. Hâlbuki 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tanımadığı bir antlaşmadır ve Türkiye Büyük Millet Meclisi bu antlaşmayı onaylayan Osmanlı Saltanat Şurası üyelerini ve antlaşmayı imzalayan heyette bulunanları *vatan haini* ilan etmiştir.³⁶ 1922'nin başlarına gelindiğinde, Yunanlılara karşı Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazanmış durumda olan ve Yunan ordusuna son darbeyi indirmek için hazırlıklarını devam ettiren Türkler, Lloyd George'un aklındaki bu *hafifletilmiş Sevr*'i kabul etmekten çok uzak bir pozisyondaydı.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi personelinin *açık kaynak istihbaratı* çalışmasıyla İtalyan gazetesine dayanarak verdiği ve Müdüriyet'in İstihbarat Şubesi'nin raporunda "İngiliz Başbakanı'nın Bir Muhtırası" başlığıyla yer bulan haber, Türk siyasi

34 ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1ar; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

35 ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1as; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

36 Ertan (Ed.), *a.g.e.*, s. 122.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları

karar alıcıları için son derece önemlidir: Herhangi bir barış görüşmesi toplantısı olması durumunda İngilizlerin planı ortadadır ve Müdüriyet'in raporu bu bağlamda, Türk siyasi karar alıcıların katılacakları böyle bir olası *barış görüşmesi toplantısı* öncesinde yapacakları ön hazırlıklar için uyarıcı ve oldukça kullanışlı ön bilgiler içermektedir. Lloyd George'un hazırladığı, Fransızlarla ve İtalyanlarla da paylaştığı bu muhtıra ayrıca, Türkleri Yunan askerî gücüyle savaş sahasında durduramayacaklarını anlayan İngilizlerin, Yunan ordusundan umudu kestiklerini ve Türkleri siyasi müzakerelerle durdurmak için çaba harcayacaklarını da göstermektedir.

4. Açık Kaynak Bilgisi: Fransızlar “*Yakın Doğu Barışı*”nı Görüşmek İçin Generalleri Diplomatları ve Maliyecileriyle Geliyor ve İtalyanlar Ekonomik Çıkarlarını Kolluyor

Raporun dördüncü bölümünde, “*Daily Telegraph Yayını - Fransa ve Yakın Doğu Barışı*” başlığı altında *Daily Telegraph* gazetesinin 2 Şubat tarihli nüshasından derlenen haberlere yer verilmektedir. İngiliz *Daily Telegraph* gazetesinin, “*Yakın Doğu Barışı*” görüşmelerinde Fransa'nın nasıl bir tutum sergileyeceğini irdelediği haberde; “*Yakın Doğu Barışı*”nın görüşüleceği konferansa Fransızların generaller, diplomatlar ve maliyecilerden oluşan bir heyetle katılacağı; bu heyetin, muhtemel bir “*Kemalî taarruz*”, Türk kuvvetlerinin savaş araçları, bu kuvvetlerin barışa karşı tutumu ve Yunan ordusunun Türk ordusuna mukavemet gösteren güçleri gibi konular hakkında görüş beyan edeceğine dair bilgiler bulunmakta; Fransa heyetinde generallerin bulunmasının garip olduğu, maliyecilerin bu heyette bulunmasının ise generallerin heyette bulunmasından da garip olduğu ifadelerine yer verilmektedir.

Ancak haberin devamında, Osmanlı hisselerinin büyük bir kısmının Fransızların elinde olduğu, bu yüzden “*Duyun-ı Umumiye-i Osmaniye Meselesi*”nin birçok Fransız bankası için son derece önemli bir mesele olduğu ve bunun yanında Fransa'nın Doğu siyasetinin öteden beri bir takım mali düşüncelerin ve parasal kaygıların etkisi altında bulunduğu da belirtilmektedir. Haberde ayrıca; “*Her ne kadar Fransa, Sevr Antlaşması ile Türkiye Murakabe-i Maliye Komisyonunda başkanlık mevkisini kazanmayı temin etmiş ise de o zamandan beri bu komisyonun yetkisini sınırlama arzu ve eğilimini açığa vurmaktan geri kalmamıştır.*” denilerek Fransa'nın Türkiye'ye yakın bir pozisyona kaymaya başladığı eleştirel bir üslupla anlatılmaktadır.³⁷ Haberde, Duyun-ı Umumiye-i Osmaniye'deki Fransız hissesi meselesinin, Türkler ve Fransızlar arasında barışçıl bir şekilde ayrıca çözüme kavuşturulacağına da temin edildiği bilgisi yer almaktadır. Habere göre Fransız maliye uzmanlarının hesaplarında, Trakya komünleri ve Osmanlı gümrük gelirleri de daima önemli bir yer tutmaktadır.

Daily Telegraph'ın haberinde, İtalyanların Türkiye emelleri konusunda da bilgiler yer almaktadır. Habere göre; “İtalya, Üçler Muahedesi³⁸ (Üçlü Anlaşma) ile Anadolu'da elde ettiği bölgesel nüfuzundaki ekonomik galibiyet ihtimallerini göz önünde bulundurmaktan geri durmamaktadır.” Haberde Fransa'nın, Ankara ile anlaştıktan sonra Üçler Muahedesi'ni sanki olmamış hükmünde tutmakta hiç tereddüt etmediği de vurgulanmaktadır. Söz konusu haber;

37 ATASE, *İSH-19*, K: 1531, G: 1as; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

38 Burada kastedilen, Birinci Dünya Savaşı sırasında 17 Nisan 1917 tarihinde İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan bir gizli anlaşma olan Saint-Jean-de-Maurienne Anlaşması'dır. Bu anlaşmayla İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması sonrasında İtalya'ya da toprak verileceğini vadederek İtalyanları İtilaf Devletleri safalarına katmışlardır. Hiçbir zaman yürürlüğe girmemiş olan bu anlaşmaya göre İzmir, Aydın ve çevresi ile Antalya ve Konya'nın İtalya'ya verilmesi kararlaştırılmıştır. Ertan (Ed.), *a.g.e.*, s. 68.

“Anadolu’da işgal ettiği bölgelerin ekonomik istikballerine karşı bu kadar büyük bir ilgi göstermesi dikkate alındığında İtalya’nın, Üçler Muahedesi ile Anadolu’da elde ettiği hakların ve ele geçirmiş olduğu bölgelerin diğer iki müttefik tarafından tanınmasını talep etmesi doğaldır. İtalya’nın bu talebi Londra tarafından büyük bir ihtimalle kabul görecektir.”³⁹

şeklindeki ifadelerle son bulmaktadır.

Daily Telegraph’ın 2 Şubat 1922 tarihi itibarıyla Fransa’nın Yakın Doğu’da nasıl konumlandığını analiz etmeye çalıştığı bu haberi, Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkilerin özellikle siyasi ve ekonomik boyutuna odaklanmaktadır. Fransızların sürekli kendi ekonomik çıkarlarını ön planda tutarak hareket ettiğine çeşitli şekillerde vurgu yapan ve Fransa’nın Ankara ile anlaştıktan sonra (Fransa ve Türkiye arasında 20 Ekim 1921’de imzalanan Ankara Antlaşması kastediliyor) Üçler Muahedesi’ni yok saydığını belirten gazetenin Fransa’ya eleştirel bir tarzda yaklaştığı gözden kaçmamaktadır. Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Türklerle Fransızlar arasında imzalanan ve iki taraf arasındaki savaş durumunu sonlandıran 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması’ndan, İngilizlerin de hoşnut olmadığı ortadadır. Ayrıca *Daily Telegraph*’ın, Fransa’yı eleştirirken, İtalya’nın Türkiye üzerindeki emellerini haklı bulması ve İngiltere’nin de İtalya’ya bu konuda destek vereceği tahminini yapması dikkat çekicidir.

5. Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışması: Roma’dan Alınan Duyum: “Güvenilir Bir Kaynaktan İşitiyorum”

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi İstihbarat Şubesi’nin bahsi geçen raporunun beşinci ve son bölümündeyse “*Times*’ın Yayınları - Doğu Konferansı’nın Gecikme Nedeni” başlığı altında “*Roma’dan 4 Şubat Tarihli Times gazetesine yazılıyor*” denilerek şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Güvenilir bir kaynaktan işitiyorum ki; Yakın Doğu Konferansı’nın gecikme nedeni Fransa muhtırasında İzmir bölgesinin Yunanlılar tarafından derhal tahliyesinin ve Edirne dâhil Meriç hududuna kadar Doğu Trakya’nın Türkiye’ye verilmesinin talep ve iltizam edilmesinden (gerekli görülmesinden) ileri gelmektedir. Ayrıca, Adalar Denizi üzerinde bir çıkışa sahip olmak isteyen Bulgarların bu husustaki istekleri göz önüne alınarak Batı Trakya’nın özerk bir eyalet haline sokulması teklif olunmuştur. Lloyd George Trakya’ya ait tekliflere muvafakat edemeyeceğini bildirmiş ve meselenin Cenevre Konferansı’nda görüşülmesini talep etmiştir.”⁴⁰

Müdüriyet’in raporunun bu son bölümündeki “*Roma’dan 4 Şubat Tarihli Times gazetesine yazılıyor*” ve “*güvenilir bir kaynaktan işitiyorum ki*” ifadeleri, bu bölümün Müdüriyet’in Roma şubesi personelinin aldığı bir duyum üzerine oluşturulduğunu ve dolayısıyla bu verilerin bir *kapalı kaynak istihbaratı* çalışmasıyla temin edildiğini göstermektedir: 4 Şubat tarihli *Times* gazetesinde yayınlanmak üzere Roma’dan geçilen bir haberle ilgili Müdüriyet personeli duyum almış ve bu duyumu merkez teşkilata bildirmiştir.

İçerik olarak bakıldığında ise bu bölümdeki bilgilerin de raporun üçüncü ve dördüncü bölümlerinde olduğu gibi İngiltere, Fransa ve İtalya’nın “*Yakın Doğu Meseleleri*”ni görüşeceği konferansla ilgili olduğu görülmektedir. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’ne Türk siyasi karar alıcıların verdiği görevin; Türkiye’nin konuşulacağı bu

³⁹ ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1at; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

⁴⁰ ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1at; 20 Şubat 1922 (20/02/1338). İstihbarat raporları Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi mührünü taşımaktadır.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları

konferansta ya da olası diğer konferanslarda İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Türkiye ile ilgili tutumlarının ne şekilde olacağı yönünde haber toplama olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Müdüriyet'in topladığı haberlerin Türk siyasi karar alıcıların çalışmalarında oldukça faydalı olabilecek nitelikte haberler olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Milli Mücadele dönemindeki *haber toplama* çalışmaları hem *açık kaynak istihbaratı* hem de *kapalı kaynak istihbaratı* faaliyetlerinin icrasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetlerin icrasında uygulanan sistematik, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin topladığı haber ve bilgilerin ilgili kurum, kuruluş ya da makamlara iletilmesi ve böylece bu haber ve bilgilerin kurumlararası haber ve bilgi iletim ağına dâhil olması şeklindedir. Haber ve bilgiler genellikle Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin İstihbarat Şubesi aracılığıyla toplanmakta ve çoğunlukla direkt olarak EHUR'a yani Türk Genelkurmayı'na gönderilmektedir.

İstihbaratın akış yönü Türk Genelkurmayı'na doğrudur. Araştırma konumuz kapsamında incelediğimiz arşiv belgeleri de bunu doğrular niteliktedir. Genelkurmay'a intikal eden haber ve bilgiler gerektiğinde ilgili Vekâletlere ya da Ordu Komutanlıklarına da aktarılmaktadır. Bu istihbarat sistematığının işleyişinde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi *açık kaynak istihbaratı* ve *kapalı kaynak istihbaratı* çalışmaları ile sürece dâhildir ve Müdüriyet, bu sistem doğrultusunda Türk istihbarat çarkının Milli Mücadele dönemindeki genel işleyişine eklenmektedir. Müdüriyet'in, çarkın önemli dişlilerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak araştırmalarımızda Müdüriyet'in, *açık kaynak istihbaratı* ve *kapalı kaynak istihbaratı* çalışmalarının *analiz* sürecinde de rol aldığına dair herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanılamamıştır. Müdüriyet sadece *haber toplama* ve bu haberlerin ilgili yerlere ulaştırılması aşamasında aktiftir.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin, siyasi karar alıcıların istihbarat ihtiyaçları doğrultusunda yaptığı *haber toplama* çalışmaları Türk istihbaratının Milli Mücadele dönemindeki temel *istihbarat üretimi* faaliyetlerinden biridir. Müdüriyet, kendisine bağlı muhabirlerin ve saha elemanlarının *açık* ya da *kapalı* kaynaklardan elde ettiği, istihbarata konu haber ve bilgileri başta EHUR olmak üzere ilgili tüm Vekâletlerle ve makamlarla da paylaşarak Türk istihbaratının Milli Mücadele dönemindeki haber ve bilgi akışında önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Müdüriyet'in topladığı haberlerin önemli bir bölümü açık kaynaklardan elde edilmiştir. Ancak gerekli durumlarda Müdüriyet'in, belgelerde ismi zikredilmeyen, haber ve bilgi derleme kapasite ve kabiliyetine sahip istihbarat elemanlarıyla *kapalı kaynaklardan* da haber ve bilgi temin edebildiği görülmüştür. Müdüriyet'in, hem *açık kaynaklardan* hem de *kapalı kaynaklardan* haber toplayabilme kapasite ve kabiliyetine sahip oluşu, istihbarat üretiminin temel faaliyetlerinden olan *haber toplama* çalışmalarının verimliliğini artırmış ve bu durum Türk istihbarat çarkının Milli Mücadele dönemindeki işleyişine pozitif yönde yansımıştır.

KAYNAKÇA**ARŞİV BELGELERİ**

- ATASE, İSH-14, K: 974, G: 3; 7 Haziran 1920 (07/06/1336)
- ATASE, İSH-10, K: 619, G: 85; 7 Eylül 1920 (07/09/1336)
- ATASE, İSH-10, K: 619, G: 85ae; 5 Eylül 1920 (05/09/1336)
- ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52ac; 6 Eylül 1920 (06/09/1336)
- ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52ac; ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52ad; 6 Eylül 1920 (06/09/1336)
- ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52aa; 8 Eylül 1920 (08/09/1336)
- ATASE, İSH-10, K: 640, G: 52; 8 Eylül 1920 (08/09/1336)
- ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ac; 7 Nisan 1921 (07/04/1337)
- ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ad; 5 Nisan 1921 (05/04/1337)
- ATASE, İSH-11, 666/185ac; 7 Nisan 1921 (07/04/1337)
- ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ad; 4-5 Nisan 1921 (04-05/04/1337)
- ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ad; 4-5 Nisan 1921 (04-05/04/1337)
- ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ae; 7 Nisan 1921 (07/04/1337)
- ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337)
- ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337)
- ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 23; 5 Mayıs 1921 (05/05/1337)
- ATASE, İSH-11, K: 666, G: 185ab; (Tarihsiz)
- ATASE, İSH-16, K: 1157, G: 180; 16 Haziran 1921 (16/06/1337)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1ar; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1ar; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1ar; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1as; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1as; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1at; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)
- ATASE, İSH-19, K: 1531, G: 1at; 20 Şubat 1922 (20/02/1338)

KİTAP MAKALE ve TEZLER

- Arslan, Zehra, (2010), "Moskova Antlaşması Sonrası Batum'da Rus ve Gürcülerin Yaptıkları Düzenlemeler (1921-1925)", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 8, s. 133-152.
- Başboğa, Sevcan (2007), *Anadolu Ajansı (1920-1922)*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çağlak, Aykut, (2017), "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Milli Mücadele'de Oynadığı Rol", *Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı* içinde (87-134), Ankara: Kripto Yayınları.
- Çağlak, Aykut, (2022), "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Genel Müdürleri (1920-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 71, s. 85-104.
- Çukurova, Bülent, (1994), *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ankara: Ardıç Yayınları.
- Ertan, Temuçin Faik vd. (2012), *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 2. bs. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hepkon, Zeliha, (2008), *Kemalist İdeolojinin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi (1920-1931)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Matbuat ve İstihbarat M¼d¼riyet-i Umumiyesi'nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak
İstihbaratı alışmaları

- İskit, Server R., (1939), *T¼rkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul: Matbuat Umum M¼d¼rl¼ę¼ Neşriyatı.
- İskit, Server R., (1943), *T¼rkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum M¼d¼rl¼ę¼ Yayınları.
- Öztoprak, İzzet, (1981), *Kurtuluş Savaşı'nda T¼rk Basını*, Ankara: T¼rkiye İř Bankası K¼lt¼r Yayınları.
- Pehlivanlı, Hamit, (1992), *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- ¼¼nc¼, Uę¼r, (2015), *Milli M¼cadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya*, Trabzon: Serander Yayınları.
- Yurtsever, Serdar, (2008), *Milli M¼cadele D¼nemi İstihbarat Faaliyetleri - ¼rnek Olay İncelemeleri (1919-1922)*, Ankara: Atat¼rk K¼lt¼r Dil ve Tarih Y¼ksek Kurumu Atat¼rk Araştırma Merkezi.